

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerdir. Bu tanım dikkate alınırsa özel yetenekli bireylerin de özel eğitim kategorisine girdiği sonucu çıkarılır. Gerçekte de dünya genelinde özel yetenekliler özel eğitim grupları içinde kabul edilir. Pek tabii olarak bu kabulün temelinde sadece zihinsel farklılıklar yatmıyor. Zihinsel farklılıklarla beraber olağandışı farklılaşabilen sosyal ve duygusal gelişim ve bunlara paralel olarak gelişemeyen fiziksel özellikler yer alıyor. İşte bu olağan dışı gelişim nedeniyle özel yetenekli öğrencilere de özel eğitim hizmetleri sunulmaktadır.

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Özel yeteneklilere sunulan özel eğitim hizmetlerini açıklamadan önce özel yetenek kavramı açıklanmıştır. Bu kavramla ilgili birçok farklı tanım yapılmıştır. Bu tanımlar konuya ilişkin kuramlar ya da politikalara göre değişkenlik göstermektedir. Bir tanıma göre özel yetenek: "insanlık yaşamı için temel değeri olan ve iyi tanımlanmış yetenek alanlarında sahip olunan olağanüstü potansiyel veya kapasitedir" şeklinde ele alınmıştır. Özel yetenekli birey ise "yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireydir." Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere bazı öğrenciler zekâ ve farklı yetenek alanlarında yüksek potansiyele sahiptir. Zekâ kavramı da üzerinde anlaşılmalı kesin bir tanıma sahip değildir. İlk başlarda zekânın insanın bütün bilişsel işlevlerini ve yetenek gelişimini etkileyen tek bir faktör olduğu düşünülmüş, sonraları zekânın birden fazla olabileceği kabulü de yaygınlaşmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın başlarında Alfred Binet zekânın karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve çok farklı zihinsel bileşenlerden oluştuğunu iddia etmiştir. Buna göre de şekil, tasarım ve cümle belleği, soyut sözcüklerden anlam çıkarabilme, kavrama ve yargılama yeteneklerini içeren bir zekâ testi geliştirmiştir. Binet'in Fransa'da geliştirdiği zekâ testi daha sonra ABD'li Lewis Terman tarafından revize edilerek Stanford- Binet Zekâ Testi olarak yeni adıyla ortaya çıkmıştır. Bu testin ortaya çıkışı, üstün yetenekli öğrencilerin eğitimini etkileyen en önemli faktörlerden, en önemli kilometre taşlarından biri kabul edilir. Testte alınan ortalamanın iki standart sapma üzerinde puan üstün zekâ kriteri olarak kabul görmüştür.

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

ABD'li bilim insanı Lewis Terman, o dönemlerde sadece üstün zekâlı olarak kabul edilen öğrenciler alanında kapsamlı bilimsel araştırmaları başlatan ilk kişi olmuştur. Terman (1925) zekâyı "soyut düşünebilme kapasitesi" olarak tanımlamış ve Alman psikolog William Stern'in ortaya attığı IQ, yani zekâ bölümü kavramını kullanmaya başlamıştır. Terman'a göre üstün zekâ, zekâ testlerinin ölçebileceği bir durum ve ortaya çıkarabileceği bir olgudur. Daha sonraki yıllarda hem zekâyâ hem de üstün zekâyâ olan bakış açısı değişmeye, muhafazakâr yaklaşımlardan daha liberal yaklaşımlara doğru evrilmeye devam etmiştir. Yeni yaklaşımlara göre zekânın yanı sıra başka değişkenler de üstün zekânın belirlenmesinde etkili olmaktadır. Örneğin üstün zekâlı/özel yetenekli bireylerin, zekâ potansiyelinin yanı sıra motivasyonu yüksek, azimli, sebatkâr ve yaratıcı özelliklere de sahip olması gerekmektedir. Literatürde üstün zekâyı ve özel yetenekliliği açıklayan birçok kuram bulunmaktadır. Spearman'ın "Çift Etmen Kuramı", Thurston'ın "Temel Kabiliyetler Kuramı", Sternberg'in "Beşgen Kuramı ve Başarılı Zekâ Kuramı", Renzulli'nin "Üç Halka Kuramı", Tannenbaum'un "Yıldız Modeli" ve Sak'ın Bulanık Kuramı, bu kuramlara örnek olarak verilebilir.

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Özel yetenekliler alanında farklı kuram ve yaklaşımlar olması bu bireylerin sınıflandırılması ve tanınması gibi konularda da farklılaşmalara neden olmaktadır. IQ temelli sınıflandırmalarda genellikle 130 (Zekâ Bölümü) IQ puanı ve yukarisinin özel yetenekli olduğu, puan arttıkça da sınıflandırmaların değiştiği görülmektedir. Yetenek tabanlı gelişimsel sınıflandırmalarda ise bilişsel alanın yanı sıra liderlik, psikomotor, sanat vb. alanlarda olağan özel yeteneklilik sınıflandırması yapılmaktadır. Ayrıca özel yetenekli çocukların arasında özel gruplar da bulunabilir. Savant sendromu, Williams sendromu, iki kere farklı çocuklar, parlak çocuklar gibi sınıflandırmaların da kullanıldığı görülmektedir. Farklı kuram ve yaklaşımlar incelendiğinde özel yetenekli öğrencilerin rastlanma düzeyinde de kesin bir oran verilememektedir. Ancak özel yeteneklilerin toplumun üst %2-3'lük dilimini oluşturduğu yönündeki kanı çoğunlukla kabul görmektedir. Özel yetenekliler alanında yaklaşık yüz yıldır biriken bilgiler dikkate alındığında her toplumda bu özelliklere sahip bireyler olduğu, bu bireylerin belli alanlarda ortalama üstü birpotansiyele sahip olduğu, öğrenme ve gelişim özellikleri dikkate alındığında özel bir eğitime gereksinim duydukları konusunda fikir birliği olduğu söylenebilir. Bu nedenle özel yeteneklilerin eğitimi alanında farklılaşan eğitim stratejileri, öğretim programları ve öğretim modelleri geliştirilmiştir.

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Farklı yöntemlerle gruplama, eğitimin ve öğretimin hızlandırılması ve zenginleştirilmesi, özel yetenekliler için oluşturulmuş eğitim stratejileridir. Akranlarına göre hızlı öğrenen ve hızlı zihinsel gelişim gösteren öğrencilerin öğrenme ve gelişim hızlarına uygun öğretim programlarına devam etmeleri eğitimde hızlandırmadır. Dünya'daki uygulamalara bakıldığında okula erken başlatma, sınıf atlatma ve üst sınıftan ders alma, üniversiteye erken başlatma, IB, ikili kayıt, onur kayıtları, ileri yerleştirme sınıfları, ders hızlandırması, sınavla ders geçme gibi farklı hızlandırma uygulamaları olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise zorunlu eğitim çağındaki öğrenciler için okula erken başlatma, sınıf atlatma, yükseköğretim öğrencileri için üstten ders alma gibi sınırlı sayıda hızlandırma uygulamaları yapılmaktadır.

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Gruplama uygulamaları ise özel yetenekli öğrencilerin eğitim ortamlarına ilişkin farklı uygulamaları içerir. Önceki bölümlerde de değinildiği gibi özel yetenekli öğrenciler normal akranları ile birlikte ya da ayrı eğitim ortamlarında öğrenim görebilirler. Gruplama uygulamaları süresi bakımından tam zamanlı, yarı zamanlı; içeriği bakımından ise homojen ve heterojen gruplar olarak ayrılabilir. Tam zamanlı gruplama uygulamaları "homojen gruplar: sınıflar arası özel sınıf, tam özel sınıf, kısmen özel sınıf, özel okul XYZ grupları, özel sınıf içinde benzer gruplar; heterojen gruplar: okul içinde okul, karma sınıf ve normal sınıfta öğretim" gibi çeşitli uygulamalardan oluşmaktadır. Yarı zamanlı gruplama uygulamaları ise "homojen: kaynak oda, derse dayalı tekrarlı gruplar, sınıf içi benzer yetenek grupları; heterojen: sınıf içi karışık yetenek grupları ve sınıf içi çok düzeyli gruplar" şeklinde ayrılmaktadır. Ülkemizde özel yetenekli öğrenciler için daha çok yarı zamanlı gruplama uygulamaları yapılmaktadır. Bu kapsamda destek eğitim odası ile Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) şeklinde iki farklı uygulama olduğu görülmektedir.

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Zenginleştirme uygulaması ise özel yeteneklilerin eğitiminde kullanılan önemli stratejilerden bir diğeridir. Olağan gelişim gösteren akranlarıyla birlikte öğrenim gören öğrencilerin özel gereksinimlerine yönelik program çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi yoluyla yapılan uygulamalardır. Zenginleştirme aynı zamanda eğitim olanaklarını ve süreçlerini öğretim programlarının ötesine taşımak amacıyla kullanılan eğitimi farklılaştırma stratejisidir. Bu strateji ile öğretim programının genişletilmesi ve derinleştirilmesi, eğitim materyallerinin çeşitlendirilmesi, içeriğin zenginleştirilmesi, yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme ve iletişim gibi becerileri geliştirecek şekilde sürecin ve ürünün zenginleştirilmesi sağlanır. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimleri ile ilgili mevcut uygulamalardan hangisinin daha yararlı olduğu konusunda kesin bir fikir birliği yoktur. Ancak hızlandırma, zenginleştirmeye göre ekonomikliği ve pratikliği bakımından daha çok tercih edilirken zenginleştirme ise düşünme becerilerinin kazandırılması ve akademik kazanımlar yönünden daha çok tercih görmektedir.

Özel Yetenekliler Alanının Kuramsal Temelleri

Özel yetenekliler için oluşturulmuş program modellerine; Paralel Müfredat Modeli, Izgara Modeli, Maker Modeli, Purdue Modeli, Program Farklılaştırma Modeli, Birleştirilmiş Program Modeli, Gagne'nin Üstünlük ve Yeteneklilik Farklılaştırılmış Modeli, Gruplama ve Okul Zenginleştirme Modeli örnek olarak verilebilir. Bu modeller başta ABD olmak üzere birçok farklı ülkede kullanılmaktadır. Türkiye'de bu modelleri uygulayan özel okullar bulunmaktadır. Ancak ülkemizde de geliştirilen bir model bulunmaktadır. Anadolu Üniversitesinde geliştirilen ve uygulanan Üstün Yetenekliler Eğitim Programları Modeli (ÜYEP) Türkiye'de kullanılan ilk sistemli model olarak kabul edilebilir. Burada bahsi geçen modeller özel yetenekliler alanında geliştirilen ampirik ve örtük kuramlara dayanmaktadır. Modellerin ortak özelliği ise özel yetenekli öğrencilere yeteneklerini fark ettirme, yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi geliştirme, gerçek bir problem belirleme ve bunu çözme, ortaya bir ürün koyma ve bunu sunma gibi temel süreçleri içermeleridir.